חשבון הנפש — ב) סבלנות

סבלנות פרק ב כשאירע לך פגע רע. שלא היה בידך ליזהר ממנו. אל תחמירנו עוד ע"י צער לריק. בשלשה מיני שלמיות הקב"ה מתכבד בעולמו, ביכלתו, בחכמתו ובחסדו הבב"ת, ושיעור הכבוד הזה דומה ממש למלא כל העולם כולו, לפי שאין לך אפילו כמלא גרעין חול אחד בכל העולם כולו פנוי שלא נברא בו גוף מאיזה מין ידוע המחובר מחלקים שונים בחכמה נפלאה עליונה, ולא עוד אלא שאפילו כל גרעין וגרעין בפני עצמו אינו נשאר כך על מתכונתו מחמת שחיבור החלקים שלו משתנה תמיד, דהיינו, שמעמדן של עכשיו מתפרק, והן מתחילין להתקשר באופן אחר, ועי"כ הגרעין המחובר מהן עוזב ענין טיבו ומהותו שברגע זה וקונה לו טבע אחרת ברגע שלאחריו, אבל בתוך כך, יש לך גרעין אחר כנגדו הממלא מקומו, ר"ל, שנכנס במהותו תחתיו באותו רגע ממש לפיכך הכל חוזר חלילה כגלגל זה שחלק אחד רודף אחר חבירו תמיד, שאעפ"י שכל חלקי הבריאה משתנים תמיד מרגע אחד לחברו כנ"ל. וכמש"ה כל הדברים יגעים וגו' (קהלת א' ח'), מ"מ כלל הכל נשאר קיים על מכונו תמיד כשהיה כל ימי רצונו ית', כמש"ה והארץ לעולם עומדת (קהלת א' ד'), ודבר זה מבואר מאד בחכמת ספור הטבע: אלא שבעולם הדוממין והצמחים, עדיין אין בנו יכולת לראות בבירור כ"כ, זולתי להכיר שלמות יכלתו וחכמתו ית' בלבד, אכן בבעלי החיים ניכרין גם חסדיו יתברך באר היטב, ומה גם בחכמת נפש האדם הבהמית והשכלית, שנגלין בה פליאות החכמה והחסד הבב"ת. בבירור כעצם השמים לטהר:

כי הנה לא מבעיא באותו המון רב של מיני הנאות שונות גווני קולות וריחות ומיני מתיקה לחיך לאלפים ולרבבות, שברא הקב"ה לענג בהם את בריותיו מידו הפתוחה והרחבה כמש"ה תתן להם ילקוטון תפתח ידך ישבעון טוב (תהלים ק"ד כ"ח), והאדם שחנן אותו הש"י דעה ובינה מוצא בהן יום יום עוד תהום עצום של המצאות, וצרופי הרכבות נפלאות של נגונים וציורים, מיני מוגמר ומטעמים רבים ושונים לאין קץ ותכלה. ואפילו מן הצער עצמו יכול להוציא עוד תבלין נפלאים וכל מיני עונג, כחומץ ופלפלין למשמנים ומיני מתיקה, בכדי לרומם ולהעלות עוד תענוגי נפש הבהמית שלו, למעלה מהם עוד מיני מעדנים הרוחנים שהנשמה העליונה ניאותית בהן, כגון אותו תענוג הנפלא מעין שלמעלה לעשות צדקה עם כל בשר ורוח, ואותו נועם הנראה בשלמיותיו יתברך דהיינו ביכלתו חכמתו וחסדו הנשגבים, ע"י הבחינה בהרכבת היצורים, כגון הקישור הפירוד השילוב והגלגול התמידי בעולם הדוממים הנק' חימיאה, זריעה, קליטה, מזון, גידול, וזיווג הצמחים. תהלוכות אברי בעה"ח וקשורי אלפי רבבות חוליותיהן וכו': אלא שאפילו רוב מיני יסורין ומכאובות, לא נבראו אלא לעורר את האדם להזדרז ולבקש לו תרופה, לגדור בפני סכנת כלל הגוף או סכנת איזה אבר פרטי, ובתגבורת המכאובות זמן ארוך, כשנעשין הן יותר קשין מן המיתה עצמה, הכין הש"י תחבולה לשכך זעפם ע"י ההרגל, או ע"י תרופות מחלישות, הרגשת צינורי המוחין הנ"ל (סי' ס"ז בהג"ה) כגון מי שהוא רגיל למחוק את הנר הדולק באצבעותיו מתקשה עי"כ עור ב' האצבעות הללו, ומסתלקת מהן אותה ההרגשה החדה הקבוע בראשי אצבעותיו של אדם:

למעלה מהם הדאגה והפחד הקודמין הרבה להתחלת הצער עצמו. המזרזין את האדם להמלך בנפשו השכלית, וליקח לו עצה להפטר אפילו מהתחלת הצער. דהיינו להפנות מדרכו שלא לפגוע בו כל עיקר,

או עכ"פ לחנקו בחדר הורתו בטרם שיתגלה לאויר העולם: אלא שבכל זאת מחמת שהאדם עשוי להתרשל או לאטום אזנו בפני ההתראה הזאת, מחמת העצלות או רוח התאות המושרשים בנפשו הבהמית, ועי"כ הוא נלכד לפעמים בחבלי יסורין הבאין עליו בהיסח הדעת, ואעפ"כ עדיין חוט של חסדו ית' מתוח עליו, להוסיף עוד יגון על יגונו ע"י החרטה, דהיינו כשהוא מסתכל לאחוריו ומצטער הרבה על שלא נזהר בשעת הכושר, ולא שמע לקול מוכיחיו ומוריו, ובכן מתחדר כאבו יותר ויותר לחדרי בטן, ועי"כ הוא מתחוקק בעומק הנפש לזכרון לימים הבאים שלא יחזור ויבשל בהם. והנה צער החרטה הזאת מתמדת יותר מן היסורין עצמן, לפי שהיא עשויה להתעורר גם זמן רב אחר שכבר נסתלק הכאב, בכל פעם שנזכר בו, ופעמים שהיא באה, אפילו אחר איזה חטא גרידא, אלא שהיא נטפלת אז לצער הדאגה מן הפורעניות, ועוקצת מאד בעומק הנפש, וזהו מקור התשובה שנבראה למרק כתמי העונות הישנות, ולמחות זכר יצרם מלבבנו:

וגדולה מזו מצינו באותן שנכשלו בפשעים גדולים ועצומים שאין להם מנוחה כל ימיהם, והם רצין ומתודין את חטאם במקהלות, הרבה רוצחים הבאים במחתרת, מתעוררת רוח סערה בלבם תיכף, ואין להם מנוחה עד שבאים למקום המשפט, ומוסרין עצמן למיתה, ועי"כ מסתלק הנזק ע"י שמבערין את הרע מקרב האדם. וגם הם עצמן מתכפרין במיתתן, כמש"ה אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס אל יתמכו בו (משלי כ"ח):

וכל זה לא מיירי אלא מהרפתקאות רעות שהיינו יכולין להמלט מהם קודם לכן, או שיש בידינו למצוא תרופה להתריס כנגדם עכשיו, אמנם לאותן מאורעות קשות המתרגשין לבוא עלינו בכח שלא היה בנו יכולת לקדם אותם ולא להתקומם כנגדן בבואן, הכין לנו השי"ת עדיין תרופת חינוך הסבלנות, שעי"כ יכולין להקהות גם צער הנפש, כמו שמחלישין הרגשת הכאב ע"י תחבולות מסוגלים להקשות צינורות המוחין וקרומיהן (סי' כ"ז בהג"ה) וכמש"ה רוח איש יכלכל מחלהו וכו' (משלי י"ח): לפיכך אנחנו חייבים לעשות רצון הבורא ית"ש, דהיינו לטרוח להתחילה באותה דעה ובינה שחנן אותנו לשמור את צעדינו, ולהשתמש בהם בכל כחנו, ואם בכל זאת באה עלינו הרעה בהשגחתו ית', עדיין מחויבים אנחנו להכיר בטובתו האחרונה הזאת דהיינו במדת הסבלנות שהשאיר לנו להשתמש גם עמה עתה להקל צערנו, ולקבל פצעי האוהב הנאמן המטיב העליון ית' באהבה שודאי גם הם לא נבראו אלא לטובתנו:

אבל אוי לו לאיש המפונק שלא נתחנך לסבלנות מימיו, שהרי בין היום ומחר סופו לשתות מכוס היסורין של נסיון או כפרה, המיועדים לבוא על האדם בעה"ז, כמש"ה אדם לעמל יולד (איוב י"ד), כי הנה הרגשת צערו וכאבו חדה יותר מכל אדם, ולא עוד אלא שנטפלת אליה גם צער החרטה לריק כדרך הבוערים האומללים, המלאים חרטות של מה בכך לאמר, אילו לא נכנסתי לעסק זה לא פגע בי מקרה רע הזה, ואילו הייתי מתעכב עוד שעה אחת במקום פלוני לא הייתי נכשל בכאן וכיוצא בזה, שהרי לא בראנו הקב"ה כלנו נביאים, ולא הרשנו אלא להשתמש באותה זהירות של בינה שחנן אותנו ברחמיו, אבל לא להתחכם יותר מדאי כמש"ה (דברים י"ח) תמים תהיה עם ה' אלהיך, והמבעט ביסורין של הקב"ה ומתרעם על מדותיו ח"ו לוקה ומשתלם בעון כפלים, וטועם טעם חיבוט הקבר בחייו עד שמררתו פוקעת בקרבו, ופעמים שיוצא מדעתו או מת מתוך חרופין וגדופין ר"ל: